

НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

EDUCATIONAL TEXT AS A MEANS OF FORMING THE RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

У статті розкрито роль тексту у формуванні риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури. Висвітлено змістову характеристику базових понять дослідження. Обґрунтовано поняття «компетентність», яка виражається в готовності педагога ефективно використовувати внутрішні і зовнішні ресурси для вирішення професійно-педагогічних завдань.

Схарактеризовано структуру риторичної компетентності як ієрархію трьох основних компонентів, з яких виокремлено перший компонент як усвідомлений вибір комунікативної мети, стратегії, що реалізуються через комунікативно-риторичні тактики, які визначаються комунікативною ситуацією. Визначено, що другий компонент дає змогу творцю мови забезпечити адекватний синтез її як цілого тексту. Наголошено, що третім компонентом риторичної компетентності є володіння арсеналом жанрово-стилістичних засобів. Доведено, що вищим рівнем комунікативної компетентності є риторична компетентність, яка є здатністю усвідомлено створювати, вимовляти і рефлексувати авторсько-адресний текст мовного/риторичного жанру відповідно до мети і ситуації публічних промов.

Акцентовано на риторичному аналізі тексту, який відрізняється своєю багатогранністю, бо охоплює цілий твір, від аналізу дискурсу до вибору слів. У статті стверджується, що риторичний аналіз дає змогу розглядати текст у діалогічному контексті, що забезпечує правильне його сприйняття і розуміння, вчить критично мислити і створювати власні висловлювання, є ефективним засобом мовленнєвого виховання майбутніх вчителів української мови та літератури і прийомом формування в них професійних компетентностей. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад компетентнісно орієнтованого навчання в професійному освітньому просторі майбутнього вчителя-словесника.

Ключові слова: навчальний текст, текстотворча діяльність,

риторика, риторичний аналіз тексту, формування риторичної компетентності.

The article reveals the role of the text in the rhetorical competence formation of future teachers of Ukrainian language and literature. The semantic characteristics of the basic concepts of the study are highlighted.

The concept of "competence" is substantiated, which is expressed in the readiness of the teacher to use internal and external resources effectively in order to solve professional and pedagogical problems.

The structure of rhetorical competence is characterized as a hierarchy of three main components. From which the first component is singled out as a conscious choice of communicative goal, strategies that are implemented through communicative-rhetorical tactics, which are determined by the communicative situation. It is determined that the second component allows the creator of the language to ensure adequate synthesis of it as a whole text. It is proved that the highest level of communicative competence is rhetorical competence, which is the ability to consciously create, pronounce and reflect the author-address text of the language/rhetorical genre in accordance with the purpose and situation of public speeches.

Emphasis is placed on rhetorical analysis of the text, which differs in its versatility, as it covers the whole work, from discourse analysis to the choice of words. The article states that rhetorical analysis allows to consider the text in a dialogical context, which ensures its correct perception and understanding, teaches to think critically and create their own statements, is an effective means of speech education of future teachers of Ukrainian language and literature and their professional competencies. We see the prospect of further research in the substantiation of the linguodidactic principles of competence-oriented learning in the professional educational space of the future teacher of vocabulary.

Key words: educational text, text-centrism, text-creating activity, rhetoric, rhetorical analysis of the text, formation of rhetorical competence.

УДК 811.161.2(07)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.10>

Горобець С.І.,

керівник навчального відділу
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми в загальному викладі.

Розвиток мовної освіти в Україні ХХІ століття зумовлений новими соціальними завданнями, що поставлені перед сучасним закладом освіти, – це формування у здобувачів освіти умінь і навичок самостійно будувати висловлювання різних жанрів, які є необхідними у процесі подальшого навчання і майбутній професійній діяльності, вміло входити в мовленнєву комунікацію, враховуючи ситуацію спілкування та особистість співбесідника. Українська мова є джерелом формування

риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури, перед якими в професійній діяльності постають такі важливі проблеми, як донесення до молодого покоління культурного та духовного надбання українського народу, оживлення його мовних і риторичних багатств, сприяння його свідомому засвоєнню і використанню у власному мовленні.

Вкрай важливим складником у підготовці майбутніх вчителів української мови та літератури стає формування риторичної компетентності у про-

цесі навчання і виховання, оскільки вони мають не тільки добре володіти українською мовою, а й почуватися відповідальним за її теперішнє й майбутнє, ставитися до неї як до важливої суспільної цінності, розвивати у здобувачів освіти високоморальні якості, які дадуть змогу їм стати активними повноправними громадянами України та самореалізовуватися як особистості.

Вирішувати поставлені завдання зможуть лише ті вчителі, які здатні переконувати, мати високий рівень педагогічної моральної культури, вести за собою до поставлених цілей, риторичної компетентності.

Риторична компетентність майбутнього педагога включає коло питань, проблем і завдань, у вирішенні яких він є досвідченою особою, тобто володіє відповідними знаннями і особистим досвідом. Компетентність виражається в готовності педагога ефективно використовувати внутрішні і зовнішні ресурси для вирішення професійно-педагогічних завдань. У зв'язку з цим для вчителя-словесника особливої актуальності набуває проблема володіння мовою і мовою своїх учнів, вміння критично мислити, здатність спілкуватися, знаходити протиріччя, проявляти рішучість і впевненість у публічному виступі, готовність відстоювати власну думку, аргументувати, доводити і переконувати. Вирішити комплекс навчально-виховних завдань і сформуванню риторичну компетентність майбутньому вчителю-словеснику допоможе риторичний аналіз тексту на заняттях із риторики.

Робота над риторичним аналізом тексту сприяє формуванню такої компетентності, як здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановці мети і вибору шляхів її досягнення, здатність логічно правильно будувати усну і письмову мову, здатність до підготовки і редагування текстів професійного і соціально значимого змісту [8, с. 85].

З огляду на це проблема формування риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника є актуальною, що пояснюється всезростаючою потребою суспільства в умінні вправно володіти словом, виявляти у слові себе, свою культуру, духовність, менталітет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження в галузі теорії навчального тексту як лінгвістичного, соціокультурного, когнітивного та креативного явища і текстотворення та теорії мовленнєвої комунікації, одержані останнім часом (лінгвісти Н. Бабич, О. Волкова, Л. Мацько, В. Русанівський, Л. Струганець, С. Єрмоленко; лінгводидакти – О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, Т. Ладигенська, М. Пентилюк, Т. Симоненко), визначили актуальність пошуку нових підходів, методів та прийомів щодо проблеми формування риторичної компетентності майбутніх вчи-

телів української мови та літератури через зв'язні висловлювання – тексти.

Мета статті – обґрунтувати актуальність текстоцентричного підходу до формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування риторичної компетентності студента на компетентнісній основі пов'язана, насамперед, із перебудовою та реформуванням системи освіти в Україні. Сучасне суспільство вимагає конкурентоспроможного фахівця, який зможе реалізувати себе повною мірою в системі комунікації, а отже, вагомого значення набуває конкретизація компетентностей у структурі мовної особистості, необхідних для вирішення цього завдання як підґрунтя для успішної реалізації нової освітньої стратегії. Впровадження в систему освіти України ключових компетентностей базувалося на численних дослідженнях зарубіжних вчених і спричинювало появу нових праць в українській лінгводидактиці. Нині активно досліджуються різні аспекти компетентнісного підходу, один з яких – компетентнісне навчання української мови студентів. Компетентнісний підхід до навчання мови спрямований на розвиток базових предметних компетентностей мовної особистості студента, передбачає створення внутрішніх мотивів, що визначають готовність його до такої навчально-пізнавальної діяльності, в основі якої є компетентності, формування розуміння суті мовно-мовленнєвих компетентностей, вироблення суб'єктивного досвіду застосування предметних компетенцій і предметних компетентностей у процесі мовленнєвих завдань у різних навчальних і життєвих соціально-комунікативних ситуаціях, використання рефлексії та аналізу власної діяльності, її результатів [3, с. 60].

Проблема формування комунікативної компетентності учнів, студентів, хоча і досліджується досить широко (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, Т. Ладигенська, М. Пентилюк, Т. Симоненко), не має однозначних рішень.

Вищим рівнем комунікативної компетентності є риторична компетентність. Риторична компетентність – здатність усвідомлено створювати, вимовляти і рефлексувати авторсько-адресний текст мовного/риторичного жанру відповідно до мети і ситуації публічних промов.

Риторична компетентність відображає життя мови, мовну і мовленнєву культуру. Вона ширше риторичних знань, бо включає і історію риторики, і зв'язок мови і культури, і духовний світ особистості, і жанрово-стилістичні особливості текстів як продуктів мовленнєвої діяльності, і їх функціонування.

Таким чином, структуру риторичної компетентності ми представляємо як ієрархію трьох основних компонентів.

Перший – це усвідомлений вибір комунікативної мети, стратегій, що реалізуються через комунікативно-риторичні тактики, які визначаються комунікативною ситуацією [8, с. 86].

Доцільно перший компонент риторичної компетентності актуалізувати з риторичними вміннями, співвідносними з винаходом і розташуванням думки: вміння адекватно вибрати тему; визначити комунікативний намір адресанта/адресата; визначити тип адресата, особливості публічного спілкування з ним; вміння розташувати факти/матеріал/аргументи відповідно до вибраного типу мовлення, прогножуючи риторичні враження тощо.

Другий компонент дає змогу творцю мови забезпечити адекватний синтез її як цілого тексту. Його доцільно актуалізувати з уміннями, співвідносними з вираженням думки і проголошенням промови: вміння визначити доречність вживання тієї чи іншої мовної одиниці в цій мовній ситуації; вміння варіювати риторичними прийомами для ефективного спілкування з метою точно і правильно висловити думку і впливати на інтелектуальні емоції слухачів/учасників усного діалогу/полілогу.

Третій компонент риторичної компетентності – володіння арсеналом жанрово-стилістичними засобами. Жанрове і стилістичне усвідомлення – необхідна умова ефективною риторичної діяльності, бо саме в виборі жанру і стилю реалізується прагматична установка творця тексту. Певна стилістична установка відіграє у процесі створення тексту структуроутворюючу роль. Саме вона визначає і відбір конкретних мовних засобів, і характер, і тип розгортання теми, і її членування на мікротеми, і відбір ефективних у цій ситуації стратегій побудови мови, які прямо впливають із комунікативної мети і риторичного досвіду оратора. Коло таким чином замикається.

Формування, розвиток і вдосконалення риторичної компетентності відбувається в мовному середовищі (як у природному, так і в штучному) в процесі оволодіння риторичними вміннями, співвідносними з винаходом думки (формування мету, завдання, вибрати жанр та відповідний йому тип мовлення для ефективного спілкування, визначити тип адресата, особливості спілкування з ним тощо), розташуванням думки (продумувати логіку викладу, вибрати скріпи на всіх рівнях мови відповідно до жанру і адресата, свідомо вибрати найбільш прийнятний спосіб вираження згоди, вираження відмови, спростування тощо), виразом думки (визначити доречність вживання тієї чи іншої мовної одиниці в цій мовній ситуації, варіювати риторичними прийомами для ефективного педагогічного спілкування з метою впливу тощо), проголошенням промови (виділяти голосом ключові слова, відтворити/передати модальність тексту, передати риторичний пафос тощо) [6, с. 45].

На формування риторичних умінь впливає риторичний потенціал (риторичні особливості, риторичні властивості) мовної особистості.

Риторичний потенціал – це поняття, що відображає комплекс взаємопов'язаних якостей, які забезпечують мовний вплив людини на оточення. До числа найбільш важливих особистісних проявів, складників риторичного потенціалу «людини, яка говорить», належать: рівень потреби в спілкуванні, його локалізація, наявність установки на відносини з іншими людьми; особливості емоційної реакції на партнера, риторичні вміння, риторичні здібності.

Риторичні здібності – це мовне чуття, здатність прогнозувати і управляти стратегіями і тактиками мовленнєвої взаємодії, артистизм, художня уява, яскравість і образність мови, інтонаційна виразність, етика, співмірність мовного спілкування [8, с. 45].

Всі ці якості необхідні будь-якому вчителю, бо володіння дидактичними функціями педагогічної комунікації є найважливішим показником професійної компетентності. Творчий характер педагогічної діяльності вчителя полягає в постійному оновленні професійних знань і вдосконаленні своїх комунікативних і риторичних умінь, навичок і здібностей.

Отже, риторична компетентність вчителя в нашому дослідженні – це багатокомпонентне лінгвометодичне поняття. Спираючись на риторичну компетентність, вчитель ставить перед собою комунікативну мету, зокрема риторичну, і, слідуючи їй, вибирає комунікативну стратегію, яка реалізується через комунікативно-риторичні тактики, за допомогою мовних і риторичних жанрів, що залежать від комунікативної ситуації, риторичних завдань, прийомів (практичних засобів руху до комунікативної мети) і риторичного (комунікативного) досвіду мовця.

Риторична компетентність включає знання риторики, знання про риторичні можливості мовних засобів і закономірності вживання їх у мовленні, володіння риторичними вміннями, патріотичний світогляд, що формується сім'єю, соціальним, природно-мовним та штучним середовищем, рефлексію, певну установку особистості – «готовність до певної активності».

На думку М.І. Пентилюк, проблемою сучасної людини є невміння розуміти тексти. Вона стверджує, що більшість людей «страждають» на небезпечні захворювання: готові відтворювати (переказувати) тексти, не розуміючи сенсу; «вихоплюють» окремі відрізки, більш знайомі або ті, які привернули їх увагу, і видають їх за розуміння всього тексту; довільно стискають, скорочують текст, спотворюючи його зміст; приписують тексту смисли, ігноруючи контекст. Перераховані «захворювання» можна подолати за допомогою риторичного аналізу тексту. Поступово складається стійка тенденція до цілісного сприйняття і розу-

міння, перш за все, того, що написано або сказано в тексті цього автора, з подальшим оформленням свого ставлення [7, с. 2].

Текст у сучасній риторичній розглядають у контексті поняття «риторичний текст», визначення якого як засобу реалізації автором власних уявлень і поглядів, засобу плекання й вираження власної індивідуальності, засобу розвитку автора як суб'єкта спілкування позиціонують Л. Горбач і С. Мінеєва: «Нехудожній, авторський, адресний текст (продукт (результат) риторичної діяльності) певного різновиду, який реалізує наміри суб'єкта вплинути в конкретній ситуації спілкування, спрямований на інших суб'єктів із допомогою комунікативної активності». Вважаємо цю дефініцію вичерпною, адже вона містить усі суттєві для риторичних характеристики: суб'єктність, адресність, функційну спрямованість, ситуаційність, комунікативну орієнтованість. Проте в контексті розуміння тексту як лінгвістичної категорії вважаємо за необхідне окреслення його риторичних аспектів у сенсі риторичної діяльності. Текст завжди був основою риторичної діяльності, а риторика, на думку В. Тюпи, вивчає живу практику спілкування, є наукою про природу людського спілкування, його комунікативну практику. Автор стверджує, що текст із риторичних позицій «варто розглядати як явище інтерактивне, тобто передбачати певну стратегію взаємодії». Такі твердження висловлює Н. Голуб, вважаючи текст формою комунікації, одиницею комунікативної взаємодії. На підставі зазначеного виділяємо в понятті «текст» як третьому рівні комунікативної четвірки аспект спілкування як риторичний [9, с. 167].

Ф. Бацевич називає текст лінгвістичним явищем, явищем мовної й позамовної дійсності, складним феноменом, який виконує різноманітні функції: «бере участь у комунікації, допомагає зберегти й передавати інформацію в просторі й часі, фіксує психічне життя індивідів, постає як продукт конкретної історичної епохи, як форма існування культури, віддзеркалення певних соціокультурних традицій тощо». Учений визначив, що текст як результат спілкування, його структурно-мовний складник й одночасно його кінцева реалізація характеризують такі ознаки: зв'язність, цілісність, інтенційність (авторська мета), інформативність, ситуаційність (зв'язність із контекстом), членованість (наявність смислових частин), інтегративність (єдність цих частин), модальність (особисте ставлення), розгорнутість, послідовність, динамізм зображуваного тощо [1, с. 148].

Розуміння тексту здійснюється через риторичний аналіз. Риторичний аналіз дає змогу розглядати текст у діалогічному контексті. Коли говорять про риторичний аналіз, то, як правило, вживають термін «риторичний твір» (текст). Більшість дослідників вважають риторичним будь-який текст, головна мета якого – впливати на свого адресата.

Всі компоненти риторичного тексту наповнені своїм змістом, взаємопов'язані і взаємозумовлені. Л.І. Мацько виділяє такі компоненти риторичного тексту, як риторична ситуація, тема, автор, аудиторія (адресат), цільова установка (завдання і надзавдання), теза і аргументація, мовні, мовленнєві, логічні і психолого-педагогічні засоби і способи, а також композиція [6, с. 30].

Основними критеріями, за якими варто відбирати тексти для риторичного аналізу, є культурна значимість, актуальність твору і ефективність мовного впливу. Для аналізованого тексту велике значення мають причини, умови появи даного висловлювання і можливі у зв'язку із цим наслідки. Риторичний текст дає відповідь на питання «що і як сказати, щоб домогтися необхідного ефекту». У такому тексті головним вважається аспект авторського визначення мети.

На початкових етапах навчання риторичній майбутні вчителі аналізують запропоновані викладачем тексти, потім самостійно відбирають тексти для аналізу, пізніше – створюють власні висловлювання.

Аналізований текст має три важливі властивості: думку, правдивість і красу. Текст, насичений думкою і має сенс, несе в собі моральний зміст. Все, що викладається в ньому, є правдивим зображенням дійсності, вигадка не допускається. Під красою розуміється стрункість викладу, глибина змісту, націленість на залучення уваги слухачів, на збудження в них певних почуттів і емоцій [6, с. 25].

Риторичний аналіз відрізняється своєю багатогранністю, бо охоплює цілий твір, від аналізу дискурсу до вибору слів. У процесі аналізу тексту необхідно відповісти на питання: хто говорить? кому говорить? навіщо? за яких обставин? що каже? як висловлює свою думку? який результат?

Ми пропонуємо студентам план риторичного аналізу тексту.

1. Загальна характеристика тексту: усний чи письмовий, рід красномовства (соціально-політичне, академічне, судове, соціально-побутове, церковно-богословське) і вид (жанр) красномовства; автор, тема.

2. Аналіз мовленнєвої події (дискурс і мовна ситуація) дає відповіді на питання:

- Хто говорить? (Відомості про автора тексту: об'єктивний портрет, статус).

- Кому каже? (Відомості про адресата: кількісний склад, ступінь підготовленості, ступінь однорідності і неоднорідності (стать, вік, національність, освіта, професійні інтереси, партійна приналежність, життєвий досвід тощо); мотив дії – мотив інтелектуального пізнавального плану, мотив морального плану, мотив емоційно-естетичного плану.)

- Навіщо, з якою метою говорить? (Комунікативна мета: інформувати, надихнути і згуртувати,

переконати, закликати до дії; тип мовлення за метою (наміром) автора: інформаційна, переконуюча, спонукаюча).

- За яких обставин говорить? (Опис ситуації, в якій створювався і виконувався текст).

- Що говорить автор і як виражає свою думку? (Композиція тексту, аргументація, виразні засоби, культура мови).

1) Композиція тексту:

Вступ. Типи вступу: природний початок, штучний початок, раптовий початок. Формулювання завдань та основних питань, які будуть обговорюватися.

Основна частина. Методи викладу матеріалу: індуктивний, дедуктивний, метод аналогії, концентричний, ступінчастий, історичний.

Аргументація: спростовуюча або підтримуюча; одностороння або двостороння, спадна або висхідна. Теза. Аргументи: логічні (раціональні) і психологічні (ірраціональні).

Висновок. Типи висновків і риторичні прийоми кінцівки.

2) Виразні засоби і прийоми, що підвищують силу впливу мови: тропи, фігури, фразеологія, афоризми, архаїзми, діалектизми тощо.

3) Оцінка тексту з точки зору культури мовлення (комунікативні якості мовлення: правильність, точність, чистота, логічність, багатство, виразність і доречність) [6, с. 67].

3. Висновок. Своє ставлення до тексту: значимість (корисність, актуальність, новизна, інтерес); переконливість (логічність, аргументація, достовірність); доступність (стиль, термінологія, наочність).

Риторичний аналіз тексту передбачає насамперед обговорення компонентів мовленнєвої події і його складників: мовленнєвої ситуації і дискурсу. Мовленнєва ситуація – це умови і середовище, в якому відбувається мовне спілкування, і самі учасники спілкування (доповідач, слухач). Мовленнєва ситуація допомагає зрозуміти сенс повідомлення, дає змогу вірно тлумачити висловлювання, уточнювати його цільову функцію (загроза, прохання, порада, рекомендація), виявляти причинні зв'язки цього висловлювання з іншими подіями, а також диктує правила ведення розмови і визначає форми його виразу (діалог зі студентом, публічні дискусії, лекція в університеті тощо). Мета мовлення – це той результат, до якого прагне автор [6, с. 59].

Автор тексту та особа, до якої він звернений (адресат), є учасниками мовної ситуації. Отже, у процесі аналізу тексту необхідно дати характеристику автору та адресату.

Важливим моментом аналізу тексту є його композиція: вступ, основна частина, висновок.

У вступі є кілька вступних зауважень. Від нього певною мірою залежить ефективність сприйняття головної частини. У вступі автор одночасно

з'ясовує кілька завдань: психологічно підготувати адресата до сприйняття теми, пробудити зацікавленість адресата темою і створити сприятливі психологічні умови її подання. Аналізуючи вступ, необхідно позначити завдання, сформульовані автором, перерахувати питання, які будуть обговорюватися, а так само вказати типи вступу (природний, штучний, раптовий).

У головній частині виступу викладається основний матеріал, доводяться висунуті положення, адресата підводять до необхідних висновків. Матеріал може викладатися різними методами: індуктивним, дедуктивним, методом аналогії, концентричним, ступінчастим, історичним. Індуктивний метод передбачає виклад матеріалу від часткового до загального, від конкретного випадку до узагальнень і висновків. Дедуктивний метод передбачає виклад матеріалу від загальних положень до підтвердження їх прикладами. Метод аналогії є зіставлення різних явищ, подій, фактів. Концентричний метод відрізняється розташуванням матеріалу навколо головної проблеми, що порушується оратором. Ступінчастий метод характеризується послідовним викладом одного питання за іншим. Історичний метод полягає у викладі матеріалу в хронологічній послідовності.

На наступному етапі аналізу необхідно з'ясувати, як автор тексту обґрунтовує свою позицію. Логіко-комунікативний процес, спрямований на обґрунтування позиції однієї людини для подальшого її розуміння і прийняття іншою людиною, називається аргументацією.

Розглянемо види і структуру аргументації. Аргументація буває спростовуючою (проти) або підтримуючою (за), односторонньою (тільки «за» або тільки «проти») або двосторонньою (і «за», і «проти»), низхідною або висхідною (від сильних аргументів до слабких і навпаки). Структуру аргументації вміщує тези, аргументи (підстави, доводи) і демонстрацію. Теза – це висунуте судження, яке обґрунтовується в процесі аргументації. Теза є головним структурним елементом аргументації. Аналіз тексту передбачає розгляд характеру і системи обраних автором аргументів. У риторичі прийнято ділити аргументи на логічні (раціональні), звернені до розуму слухачів, і психологічні (ірраціональні), що впливають на почуття [7, с. 3].

Логічні аргументи відображають об'єктивну сторону події. Вони впливають на розум, переконують через сферу раціонального і є сильними аргументами. До логічних аргументів дослідники зараховують факти, які не викликають сумніву, висновки науки (в тому числі і наукові аксіоми), статистичні дані, закони природи, положення юридичних законів, офіційних документів, постанов та інших нормативно-правових актів, дані, отримані експериментальним шляхом, висновки експертів та ін. Психологічні аргументи (докази) впливають

на почуття, переконують через сферу емоційного. Це можуть посилання на авторитетні джерела (висловлювання великих людей, афоризми, прислів'я); приклади, що викликають емоції; показ негативних наслідків, які настануть, якщо за істину прийняти антитеза; цитати. Звернімо увагу, що логічні і психологічні аргументи не можна відокремлювати один від одного. Логічні аргументи часто підкріплюються прийомами, що впливають на бажання і почуття людей.

Аналізуючи заключну частину тексту, варто зазначити, чи є в ній риторичні прийоми кінцівки: цитати, порівняння, парадокси, гасла і заклики. Висновок, безперечно, має бути пов'язаний із попереднім викладом, безумовно, логічно підбивати підсумок щодо обґрунтування тез, які вживаються в основній частині.

Вагоме значення в тексті мають виразні засоби і прийоми, які підвищують силу впливу мови: тропи, фігури, фразеологізми, крилаті слова і вирази тощо. Автор тексту має прагнути, щоб сказане ним було зрозуміле адресату, а інформація, яка повідомляється, була правильно сприйнятою, тобто максимально ефективною.

Завершуючи аналіз, необхідно дати тексту власну оцінку. Критеріями власної оцінки є значимість, переконливість, доступність. Насамперед варто визначити, чи є заявлена автором тема актуальною, цікавою, конкретною і викликана потребами життя. Репрезентована в тексті інформація має бути точною, обґрунтованою, відповідати реаліям, не містити фактичних помилок і спотворень. Не можна вважати доступним той текст, в якому зловживають іншомовною лексикою, термінологією. Безумовно, варто уникати двозначних виразів, підтверджувати головну думку конкретними прикладами, фактами і доказами.

Висновки. Проведене дослідження не претендує на вичерпність у з'ясуванні всіх аспектів висвітлення щодо навчального тексту як засобу формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови і літератури.

Таким чином, текст, будучи унікальним явищем духовної культури, відіграє важливу роль у розвитку майбутніх учителів української мови та літератури. Риторичний аналіз не тільки забез-

печує правильне сприйняття і розуміння тексту, а й готує до створення власного висловлювання, формує у студентів риторичну компетентність, які сприяють ефективній педагогічній діяльності в сучасних умовах. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад компетентнісно орієнтованого навчання в професійному освітньому просторі майбутнього вчителя-словесника, метою удосконалення його методичного інструментарію та формування риторичної компетентності в умовах реалізації текстоцентричного підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344с.
2. Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
3. Дика Н.М., Микитенко В.О. Формування мовної особистості студента на засадах компетентнісного підходу в умовах реформування освіти в Україні. *Психолого-педагогічний науковий збірник*. 2017. № 12. С. 59–63.
4. Дика Н.М. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 32–36
5. Мацько Л.І. Культура української фахової мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 360 с.
6. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2003. 311 с.
7. Пентиліук М.І. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок. *Українська мова і література в школі*. 2008. С. 2–4.
8. Пентиліук М. І. Формуючи риторичну особистість. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіах*. 2008. № 5. С. 84–91.
9. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / Кучерук О.А., Голуб Н.Б., Горюшкіна О.М., Караман С.О.; Київ : КИТ, 2016. 258 с.
10. Нищета В.І. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 337 с.
11. Савченко О.Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язні проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4-5. С. 12–16.